

P
R
O
S
T
O
R

Anne Berest

Pohlednice

Přeložila Kateřina Vinšová

P R
O S T
O R

Anne Berest

**P R
O S T
O R**

Anne Berest

Pohlednice

Přeložila Kateřina Vinšová

Praha, 2026

**P R
O S T
O R**

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication
F. X. Šalda, a bénéficié de la collaboration de l'Institut français de Prague.

Tato kniha vychází za pomoci programu na podporu publikační činnosti
F. X. Šalda Francouzského institutu v Praze.

© Éditions Grasset & Fasquelle 2021
Cover photo: Noémie Rabinovitch, in 1942 © Family archives
Photo of the author © DR
Translation © Kateřina Vinšová 2026
Czech edition © PROSTOR 2026

ISBN 978-80-7260-665-8

Matka si zapálila svou první cigaretu toho dne, tu, co nejvíc chutná a co jí hned po probuzení propálí plíce. Pak vyšla ven obdivovat bílou krásu, která pokryla celou čtvrt. V noci napadlo nejmíň deset centimetrů sněhu.

Navzdory zimě zůstala venku kouřit docela dlouho, aby si užila neskutečnou atmosféru vznášející se nad zahradou. Líbila se jí ta nicota, ty smazané barvy a linie.

Najednou zaslechla žuchnutí ztlumené sněhem. Pošťák vhodil do schránky poštu a ta spadla na zem. Matka ji šla zvednout, ale dávala si velký pozor, kam kladé nohy v papučích, aby neuklouzla.

Stále s cigaretou v ústech, která v mrazivém vzduchu vypouštěla desetinásobně větší oblaka dýmu, spěchala domů ohřát si prsty zkřehlé zimou.

Zběžně si prohlédla jednotlivé obálky. Byla tam tradiční novoroční přání, většinou od jejích studentů z fakulty, faktura za plyn, pár reklamních letáků. Byly tam i dopisy pro otce – kolegové z Národního centra vědeckého výzkumu a jeho doktorandi mu přáli šťastný nový rok.

A mezi tou zcela obvyklou poštou, jaká chodí začátkem ledna, byla ještě ona. Pohlednice. Zastrčená mezi obálkami, jako já nic, já muzikant, jako by se chtěla schovat, aby si jí nikdo nevšiml.

Matku okamžitě zarazilo písmo na pohlednici – zvláštní, neohrabané, jaké ještě nikdy předtím neviděla. Potom si přečetla čtyři jména napsaná pod sebou jako na seznamu.

Ephraïm

Emma

Noémie

Jacques

Ta čtyři jména patřila jejím prarodičům z matčiny strany a tetě a strýci. Všichni čtyři byli dva roky před matčiným narozením deportováni. Zemřeli v Osvětimi roku 1942. A po jednašedesáti letech se znovu objevili v naší schránce. Ono pondělí 6. ledna 2003.

„Kdo mi mohl poslat něco tak strašného?“ říkala si Lélia.

Dostala strach, jako kdyby jí někdo vyhrožoval, někdo příkrčený v temnotě dávných dob. Roztrásly se jí ruce.

„Pierre, podívej, co jsem našla v poště!“

Otec vzal pohlednici do ruky, pozvedl ji před obličej, aby ji prozkoumal zblízka, ale nebyl tam ani podpis, ani žádné vysvětlení. Nic. Jen ta rodná jména.

V té době se pošta u našich sbírala ze země jako zralé ovoce spadlé ze stromu – schránka byla tak stará, že už nic neudržela, byla samá díra, ale my ji měli rádi i tak. Nikoho ani nenapadlo ji vyměnit. Takhle se v naší rodině problémy neřešily, předměty, s nimiž jsme žili, měly u nás právo na stejné ohledy jako lidské bytosti.

Když lilo, byly dopisy promáčené. Inkoust se rozpil a slova byla nečitelná. Nejhuř na tom bývaly pohlednice, vysvlečené, jako dívky v zimě s holými pažemi a bez kabátu.

Kdyby pisatel použil plnicí pero, přišel by jeho vzkaz vniveč. Věděl to? Pohled byl napsaný černou propiskou.

Následující neděli svolala Lélia celou rodinu, tedy otce, mé sestry a mě. Pohlednice šla z ruky do ruky kolem jídelního stolu. Dlouho bylo ticho – což u nás není běžné, hlavně v době nedělního oběda. V naší rodině má obvykle vždycky někdo co říct a musí to být hned. Tentokrát ale nikdo nevěděl, co si o té zprávě, která přišla neznámo odkud, myslet.

Pohlednice byla naprosto obyčejná, snímek Opery Garnier, jaké jsou k mání po stovkách na kovových stojácích v trafikách po celé Paříži.

„Proč Opera?“ zeptala se matka.

Nikdo nevěděl, co odpovědět.

„Razítko je z pošty Louvre.“

„Co myslíš, neměli bychom se tam jít popat?“

„Je to největší pošta v Paříži. Je obrovská. Co by ses tam asi dozvěděla...“

„Co když to odtamtud někdo poslal záměrně?“

„Ano, anonymní dopisy se většinou posílají z pošty Louvre.“

„Ta pohlednice není nová, bude nejmíň deset let stará,“ upozornila jsem.

Otec ji vzal na světlo. Pár vteřin ji velmi pozorně zkoumal a usoudil, že snímek je z devadesátých let. Barevná kvalita tisku se sytějšími purpurovými tóny a také nepřítomnost reklamních billboardů kolem Opery Garnier potvrzovaly mé tušení.

„Dokonce bych řekl začátek devadesátek,“ dodal otec.

„Proč myslíš?“ zeptala se matka.

„Ty zeleno-bílé autobusy SC10, jako je ten, co je vidět

na snímku v pozadí, totiž v roce devadesát šest nahradily autobusy RP312. S plošinou. A motorem vzadu.“

Nikoho neudivilo, že otec zná historii pařížských autobusů. V životě neřídil auto – natož autobus –, ale povolání badatele ho přivedlo ke znalostem nejrůznějších detailů ze všemožných, i velmi specifických témat. Otec vynalezl zařízení, které vypočítává vliv Měsíce na mořský příliv, a matka přeložila pro Chomského různá pojednání o generativní gramatice. Ti dva dohromady znají nepředstavitelnou spoustu věcí, pro běžný život většinou naprosto nepotřebných. Až na výjimky, jako onoho dne.

„Proč někdo napíše pohled a pak čeká deset let, než ho pošle?“

Rodičům to dál vrtalo hlavou. Kdežto mně byla ta pohlednice ukradená. Zato seznam jmen vzbudil můj zájem. Ti lidé byli moji předkové a já o nich nic nevěděla. Nevěděla jsem, jakými zeměmi prošli, jaká měli povolání, kolik jim bylo let, když byli zavražděni. Kdyby mi někdo ukázal jejich fotky, nepoznala bych je mezi neznámými lidmi. Zastyděla jsem se za to.

Po obědě rodiče pohlednici uložili do zásuvky a už se o ní víckrát nemluvilo. Bylo mi čtyřadvacet a hlavu jsem měla plnou života, který mě čeká, a příběhů, jež napíšu. Vzpomínka na pohlednici se mi vykourila z hlavy, ale myšlenka, že se jednoho dne musím matky vyptat na historii naší rodiny, mě neopouštěla. Jenže roky plynuly a já na to nikdy nenašla čas.

Až o deset let později, když jsem měla před porodem.

Začala jsem se příliš brzy otevírat. Musela jsem ležet, aby dítě nepřišlo na svět předčasně. Rodiče mi navrhli,

ať k nim na pár dní přijedu, aspoň nebudu muset nic dělat. Při tom čekání jsem myslela na matku, na babičku, na celou linii žen, které rodily přede mnou. A v tu chvíli jsem ucítila potřebu dozvědět se něco o svých předcích.

Lélia mě vzala do tmavé pracovny, kde tráví světlé chvíle života a která mi vždycky připomínala lůno vystlané knihami a pořadači, které tone v zimním světle pařížského předměstí a v němž panuje ovzduší zhoustlé cigaretovým kouřem. Uvelebila jsem se u knihovny s předměty neurčitého stáří, suvenýry s nánosem popela a prachu. Matka vzala zelenou krabici s černými d'ubkami, jednu z asi dvaceti archivačních krabic, které jsou jedna jak druhá. V době dospívání jsem věděla, že ty krabice vyrovnané na policích obsahují stopy po temné historii naší rodiny. Připadaly mi jako malé rakve.

Matka vzala list papíru a pero – jako každý správný kantor v důchodu je z ní za všech okolností paní učitelka, i když zrovna dělá matku. Na fakultě v Saint-Denis měli studenti Lélii moc rádi. V těch zlatých dobách, kdy při výuce lingvistiky směla ve třídě kouřit, fascinovala své posluchače tím, jak s nevídanou obratností dokázala nechat vyhořet celou cigaretu, aniž jí popel spadl na zem, takže se jí mezi prsty vytvořil šedivý váleček. Ani nepotřebovala popelník, vyhořelou cigaretu odložila na stůl a zapálila si další. Výkon hodný úcty.

„Upozorňuju tě,“ řekla mi matka, „že to bude takové hybridní vyprávění. Některé věci jsou jednoznačné, ale bude na tobě, jak budeš nahlížet na mé osobní domněnky, na jejichž základě tahle rekonstrukce vznikla – ostatně

nové dokumenty by mohly mé hypotézy doplnit nebo i podstatně změnit. Pochopitelně.“

„Mami,“ řekla jsem jí, „obávám se, že kouř z cigaret nedělá miminku dobře na mozek.“

„Ale dej pokoj! Během svých tří těhotenství jsem kouřila krabičku denně a nemyslím si, že jsem porodila tři blbečky.“

Její odpověď mě rozesmála. Lélia toho využila, aby si zapálila další cigaretu, a začala vyprávět o životě Ephraïma, Emmy, Noémie a Jacquesa – čtyř jmen z pohlednice.

Knihá první

Země zaslíbené

Kapitola 1

„Jako v každém správném ruském románu,“ řekla matka, „začíná vše láskou, které není přáno. Ephraim Rabinovitch,“ jak se později ve Francii psalo jeho jméno, „miloval Annu Gavronskou, jejíž matka Liba Gavronská, rozená Jankelevičová, byla sestřenicí Rabinovitchových. Tato láska se však Gavronským nezamlouvala...“

Lélia se na mě podívala a viděla, že tápu. Přesunula cigáro do koutku úst a s okem přimhouřeným kvůli dýmu začala prohledávat archiv.

„Víš co, já ti přečtu jeden dopis, ten ti to objasní... Napsala ho Ephraimova starší sestra v roce 1918 v Moskvě.“

Drahá Věro,

naši rodiče teď mají velké starosti. Slyšela jsi o Efraimovi a naší sestřence Aňutě? Pokud ne, pak Ti to svěřím, avšak pouze pod pečeti tajemství, třebaže, jak to vypadá, o tom již leckdo ví. Zkrátka a dobře Anna a náš Feďa (kterému bylo před dvěma dny čtyřicet) se do sebe zamilovali. Naši se tím hrozně soužili, málem přišli o rozum. Tetička nic neví, byla by to katastrofa, kdyby se to dozvěděla. Oni se s ní vídají každou chvíli a velice se tím trápí. Náš Efraim Aňutu moc miluje. Ale přiznám se, že v upřímnost jejích citů příliš nevěřím. Takové jsou tedy zprávy od nás. Někdy mám té záležitosti až nad

hlavu. Dobrá, má drahá, budu muset končit. Dojdu s dopisem na poštu sama, abych si byla jistá, že opravdu odejde...

S láskou Sára

„Jestli tomu dobře rozumím, Ephraim se musel vzdát své první lásky?“

„A proto mu hned našli novou nevěstu a tou byla Emma Wolfová.“

„Druhé jméno na pohlednici.“

„Přesně tak.“

„Byla taky příbuzná?“

„Ne, to ne. Emma pocházela z Lodže. Byla dcera Morice Wolfa, významného průmyslníka, který vlastnil několik textilek, a její matka se jmenovala Rebeka Trocká. Ovšem s tím revolucionářem neměla nic společného.“

„No ale jak se Ephraim a Emma seznámili? Vždyť Lodž je aspoň tisíc kilometrů od Moskvy.“

„Mnohem víc než tisíc! Buď se rodiny obrátily na *šadchente* ze synagogy, tedy na dohazovačku. Nebo byli Ephraimovi rodiče pro Emmu *kest-eltern*.“

„Co?“

„*Kest-eltern*. To je jidiš. Jak bych ti to vysvětlila... Pamatuješ na inuktitutštinu?“

Když jsem byla malá, Lélia mě učila, že Eskymáci mají ve svém jazyce padesát dva slov označujících sněh. Sněhu, který právě padá, se říká *qanik*, tomu, který už leží, *aputi*, a *aniou* sněhu, z něž se udělá voda...

„No a v jidiš,“ dodala matka, „existují různé výrazy pro ‚rodinu‘. Užívá se jedno slovo pro označení pokrevní

rodiny, jiné slovo pro označení rodiny manžela nebo manželky a ještě další slovo pro označení těch, které považujeme za členy rodiny, třebaže nejsme v příbuzenském vztahu. A pak existuje výraz téměř nepřeložitelný, něco jako ‚adoptivní rodina‘ – *di kest-eltern*, což by se dalo přeložit jako ‚hostitelská rodina‘ –, protože bývalo zvykem, když rodiče poslali dítě někam daleko na studia, vyhledali mu rodinu, u níž pak potomek byl na byt a stravu.“

„Takže Rabinovitchovi byli Emmini *kest-elltern*.“

„To je ono... Neboj, nech to na mně, uvidíš, že tomu budeš nakonec rozumět...“

Ephraïm Rabinovitch se velmi záhy odstříhne od víry svých rodičů. V dospívání se stane členem Strany socialistů-revolucionářů, to znamená eserů, a rodičům oznámí, že nevěří v Boha. A na Jom kipur dělá provokativně všechno, co je Židům zakázáno: oholí se, kouří, jí a pije.

V roce 1919 je Ephraïmovi dvacet pět let. Je to moderní mladý muž, štíhlý, s jemnými rysy. Nebýt jeho snědé pleti a černého kníru, vypadal by jako pravý Rus. Mladý inženýr právě brilantně zakončil studia, unikl tedy nově zavedeným kvótám, jimiž se omezoval počet Židů přijímaných na vysoké školy na tři procenta. Chce být účastníkem velkého hnutí pokroku, má vysoké ambice pro svou zemi a *svůj* lid, ruský národ, jemuž chce při revoluci stát po boku.

Pro Ephraïma být Žid nic neznamená. Považuje se především za socialistu. Ostatně v Moskvě žije po moskevsku. Ke svatbě v synagoze dá souhlas jen proto, že to je pro jeho nastávající důležité. Emmu nicméně upozorní:

„Doma náboženská pravidla dodržovat nebudeme.“

Podle tradice má nevěsta na závěr svatebního obřadu rozdupnout pravou nohou sklenici. Tím se připomíná zboření druhého chrámu v Jeruzalémě. Potom má ženich učinit slib. Ephraim slíbí, že navždy vymaže z paměti vzpomínku na sestřenici Aňutu. Ale když vidí střepy na podlaze, má pocit, že tam leží jeho srdce roztráštěné na tisíc kousků.

Kapitola 2

V pátek 18. dubna 1919 odjedou novomanželé z Moskvy na daču Nachmana a Ester, Ephraimových rodičů, asi padesát kilometrů od hlavního města. Ephraim svolil, že bude slavit Pesach, protože otec tentokrát nezvykle naléhal a protože je jeho žena těhotná. Je to příležitost oznámit novinu sourozencům.

„Emma čeká Myriam?“

„Přesně tak, tvoji babičku...“

Cestou se Ephraim své ženě svěří, že Pesach měl ze všech svátků vždycky nejraději. Jako malý miloval to tajemno, které je spojené s hořkými bylinami, slanou vodou a jablky máčenými v medu, to vše na míse uprostřed stolu. Líbilo se mu, když otec vysvětloval, že sladká jablka mají Židům připomínat, jak je důležité nedat na pohodlí.

„V Egyptě,“ vykládal vždy Nachman, „byli Židi otroky, a tudíž měli stravu a ubytování. Střechu nad hlavou a jídlo zajištěné. Chápeš? Kdežto svoboda je nejistá. Získává se bolestně. Slaná voda, kterou klademe o sederovém večeru na stůl, představuje slzy těch, kteří se zbavují okovů. A hořké byliny nám připomínají, že úděl svobodného člověka je svou podstatou trpký. Synu můj, nezapomeň, jakmile ucítíš na svých rtech med, polož si otázku: Nejsm otrokem někoho nebo něčeho?“

Ephraim ví, že jeho revoluční duch se zrodil tenkrát, při otcově výkladu.

Ten večer, když přijedou k rodičům, spěchá do kuchyně, aby ucítil fádni, ale neopakovatelnou vůni macesů, chlebových placek z nekvašeného těsta, které chystá stará kuchařka Jekatěrina. Dojatě vezme její svrašťelou ruku a položí ji na břicho své mladé ženy.

„Podívej se na něj,“ upozorní Nachman Ester, která tu scénu sleduje, „náš syn se dme pýchou jako kaštan, který kolemjdoucím předvádí své plody.“

Rodiče pozvali všechny Rabinovitchovy, příbuzné z Nachmanovy strany, i všechny Frantovy, příbuzné ze strany Ester. Proč tolik lidí? ptá se Ephraim v duchu a potězkává stříbrný nůž, který se jen blyští, jak ho celé hodiny cídili popelem z krbu.

„Pozvali i Gavronské?“ zeptá se znepokojeně své mladší sestry Belly.

„Ne,“ odpoví, ale neprozradí, že se na tom obě rodiny dohodly, aby se předešlo setkání sestřenky Aňuty s Emmou.

„Ale proč letos sezvali tolik příbuzných... Chtějí nám snad něco oznámit?“ ptá se dál Ephraim a zapálí si cigaretu, aby skryl svůj neklid.

„Ano, ale nevyptávej se mě. Před večerí o tom nesmím mluvit.“

O sederu tradičně hlava rodiny předčítá nahlas z *Pesachové hagady*, tedy z vyprávění o tom, jak Mojžíš vyvedl Židy z Egypta. Po obřadu Nachman vstane, nožem zacinká o sklenku.

„Dnes večer jsem na závěr vybral z posledních slov

Hagady,“ řekne všem okolo stolu. „A zbuduj Jeruzalém, město svaté, brzy již, za našich dnů! A přiveď nás do naší země, protože jako hlava rodiny mám za úkol vás na něco upozornit.“⁴¹

„Na co, tati?“

„Že je čas odejít. Všichni bychom měli tuhle zemi opustit. Co nejdříve.“

„Odejít?“ podiví se jeho potomci.

Nachman zavře oči. Jak své děti přesvědčit? Jak najít správná slova? Je to něco jako štiplavý pach ve vzduchu, jako studený vítr, který vane a ohlašuje mráz, jenž se chystá udeřit, je to cosi neviditelného, téměř nic, co tu přitom je. Nejprve se mu to vracelo v nočních můrách, do nichž se mu mísily vzpomínky z raného mládí, kdy ho ještě s dalšími dětmi schovávali za domem, hlavně o Štědrém večeru, protože podnapilí muži chodili trestat lid, který ukřižoval Ježíše. Vstupovali do domů, znásilňovali ženy a zabíjeli muže.

To násilí se zmírnilo, když car Alexandr III. podpořil státní antisemitismus májovými zákony, jimiž Židy připravil o většinu jejich svobod. Nachman byl tenkrát mladý muž, když jim bylo zakázáno vše. Studovat na univerzitě, přejíždět z jedné oblasti do druhé, dávat dětem křesťanská jména, hrát divadlo. Tato pokořující opatření na třicet let uspokojila lid, a tak bylo prolité krve o něco méně. A 24. prosince, kdy smečka vstane od stolu a má chuť zabít, nezažily Nachmanovy děti strach.

Ale už pár let Nachman znovu ve vzduchu cítil pach síry a prohnlosti. Nenápadně se začali organizovat

takzvaní černosotněnci, krajně pravicové monarchistické hnutí pod vedením Vladimira Puriškeviče. Tento někdejší carův dvořan zakládal své teze na myšlenke židovského spiknutí. Čekal jen na svou chvíli, kdy se vrátí. A Nachman nevěřil, že se tou novou revolucí, prováděnou jeho potomky, staré nenávisti vymýtí.

„Ano, odejít. Děti moje, dobře mě poslouchejte,“ řekne pokojně Nachman, „*s'štinkt šlecht drek* – smrdí to tu lejnem.“

Na ta slova přestanou vidličky cinkat o talíře, děti vrískat a rozhostí se ticho. Konečně může Nachman mluvit.

„Většinou jste mladí novomanželé. Ephraïme, ty se zanedlouho staneš poprvé otcem. Máte elán, máte odvahu – a celý život před sebou. Je čas chystat zavazadla.“

Nachman se obrátí ke své ženě a vezme ji za ruku.

„Ester a já jsme se rozhodli odejít do Palestiny. Zakoupili jsme kus země nedaleko Haify. Budeme pěstovat pomeranče. Pojeďte s námi. Koupím tam pozemky i vám.“

„Nachmane, ty se chceš opravdu usadit v zemi izraelské?“

V životě by si Rabinovitchovy děti nedovedly něco takového představit. Před revolucí patřil jejich otec k Prvnímu obchodnickému cechu, to znamená, že byl z těch mála Židů, kteří měli právo volně cestovat po celé zemi. To bylo pro Nachmana neslýchané privilegium, že může žít v Rusku jako Rus. Vydobyl si pěkné místo ve společnosti a teď ho chce opustit a vystěhovat se na

druhý konec světa, do pouštní země s tvrdým podnebím, a pěstovat tam pomeranče? Co ho to napadlo? Vždyť si bez pomoci kuchařky ani hrušku neoloupe...

Nachman vezme do ruky inkoustovou tužku a nalsliní ji. S pohledem upřeným na své potomky dodá:

„Dobrá. Já teď obejdu stůl. A po každém z vás, slyšíte, po každém budu chtít, aby mi řekl, kam hodlá jet. Zajdu koupit lodní lístky pro všechny. V následujících třech měsících opustíte zemi, je to jasné? Bello, začnu tebou, to je jednoduché, ty pojedeš s námi. Tak si tedy píšu: Bella, Haifa, Palestina. Ephraïme?“

„Počkám si, co řeknou bratři,“ odpoví Ephraïm.

„Já bych se viděl v Paříži,“ řekne Emmanuel, nejmladší z bratrů, který se nenuceně pohupuje na židli.

„Paříž, Berlín a Prahu vynechte,“ odpoví vážným tónem Ephraïm. „V těch městech jsou dobrá místa už po celé generace zabraná. Tam se neuchytíte. Budou vás považovat buď za příliš chytré, anebo ne dost.“

„Z toho strach nemám, čeká mě tam snoubenka,“ řekne Emmanuel a celý stůl se rozesměje.

„Ty můj chudáčku,“ rozčiluje se Nachman, „čeká tě život prasete. Hloupý a krátký.“

„Radši umřu v Paříži než v díře na konci světa, tati!“

„Ojvavvej,“ naříká si Nachman a výhrůžně třepe rukou před sebou, „*jeder nar iz klug un komiš far zich*, každý pitomec si myslí, jak je chytrý. Já nežertuju. Dobrá. Jestli nechcete jet se mnou, zkuste Ameriku, tam je to taky dobré,“ dodá s povzdechem.

Kovbojové a indiáni. Amerika. Děkuju, nechci, myslí si Rabinovitchovy děti. Představa té krajiny je pro ně

příliš vágní. O Palestině aspoň vědí, jak vypadá, protože to stojí v Bibli: samé kamení.

„Tak se na ně podívej,“ řekne Nachman své ženě, „na ty hlavy telecí! Přemýšlejte trochu! Co vás čeká v Evropě? Nic. Nic dobrého. Kdežto v Americe a v Palestině snadno seženete práci!“

„Tati, ty si vždycky děláš starosti pro nic za nic. To nejhorší, co se ti tu může stát, je, že se tvůj krejčí dá k socialistům!“

Je fakt, že při pohledu na Nachmana a Ester, kteří tu trůní vedle sebe jak dva dortíky ve vitrínce u cukráře, není snadné si je představit jako sedláky v novém světě. Sedí tu vzpřímení, perfektně oblečení. Ester se navzdory svým bílým vlasům, které nosí svázané na šíji do uzlu, stále ještě chce líbit. Neodepřela si ani několik řad perel kolem krku, ani kameje. Nachman nadále nosí své vyhlášené obleky s vestou, šité na míru u nejlepších francouzských krejčích v Moskvě. Vousy má bílé jako padlý sníh a veškerou svou fantazii soustřeďuje do puntíkových kravát, které mívá sladěné s kapesníky v kapsičce saka.

Nachman, rozzlobený na děti, vstane od stolu. Žílu na krku má naběhlou tak, až se zdá, že z ní každou chvíli vystříkne krev na Esteřin ubrus. Musí si jít lehnout, aby uklidnil splašené srdce. Než za sebou zavře dveře jídelny, požádá Nachman všechny, ať se nad tím pořádně zamyslí, a na závěr dodá:

„Musíte si totiž uvědomit jedno. Přejde den, kdy budou chtít, aby bylo po nás, po nás všech.“

Po tomto teatrálním odchodu se u stolu dál vesele rozpráví až do noci. Emma usedne ke klavíru, kvůli

břichu si trochu odsune stoličku. Tato mladá žena má diplom z prestižní Národní hudební konzervatoře. Byla by však nejraději studovala fyziku, jenže *numerus clausus* jí to nedovolil. Pevně doufá, že dítě, které nosí pod srdcem, bude žít ve světě, kde si bude moct zvolit, co chce studovat.

Ephraïm, ukonejšžený hudbou, kterou vyluzuje jeho žena v salonu, mluví u ohně se sourozenci o politice. Ten večer je tak příjemný, sourozenci jsou pevně semknutí a láskyplně si utahují z hlavy rodiny. Netuší, že jsou to poslední hodiny, které Rabinovitchovi tráví všichni pohromadě.

Kapitola 3

Nazítří ráno Emma a Ephraïm z rodinné dači odjedou, všichni se loučí v dobré náladě, slibují si, že se ještě do léta uvidí.

Emma pozoruje krajinu ubíhající za okny drožky. Říká si, jestli její tchán nemá pravdu, možná by bylo obezřetnější odjet do Palestiny a usadit se tam. Jméno jejího manžela figuruje na jistém seznamu. Kdykoli si pro něj může přijít policie.

„Na jakém seznamu? Proč šla policie po Ephraïmovi? Protože byl Žid?“

„Ne, v té chvíli ne. Jak jsem ti říkala, byl můj dědeček eser. No a po Říjnové revoluci začali bolševici své někdejší bratry ve zbrani likvidovat, menševici a eseři byli pronásledováni.“

Po návratu do Moskvy se tedy musí Ephraïm schovávat. Najde si úkryt nedaleko od jejich bytu, aby mohl ženu občas navštěvovat.

Ten večer se chce umýt, než zase půjde. Aby přehlušili zvuk vody dopadající do pozinkovaného lavoru v kuchyni, usedne Emma ke klavíru a buší do slonovinových kláves. Bojí se, aby je sousedi neudali.

Znenadání zabouchá kdosi na dveře. Prudce. Rozkazovačně. Emma jde ke dveřím s dlaní položenou na velkém břiše.

„Kdo je?“

„Hledáme tvého muže, Emmo Rabinovitchová.“

Emma nechá policisty čekat na chodbě, dokud její manžel neposbírá všechny své věci a nezaleze do skříň-še, kterou mají nachystanou, za dvojitou zadní stěnu ve skříni, vzadu za pokrývkami a ložním prádlem.

„Není tady.“

„Pusť nás dovnitř.“

„Právě se koupu, počkejte, až se obléknu.“

„Ať sem jde tvůj manžel,“ nařídí policisté, kterým dochází trpělivost.

„Už přes měsíc o něm nemám žádné zprávy.“

„Víš, kde se schovává?“

„Ne, nemám ponětí.“

„Vylomíme dveře a prohledáme byt.“

„Až ho najdete, pozdravujte ho ode mě!“

Emma otevře a velké břicho vystrčí dopředu policistům pod nos.

„Podívejte, jak mě tu zanechal... V tomhle stavu!“

Policisté vstoupí do bytu. Emma si všimne, že na křesle v obýváku zůstala Ephraïmova brigádýrka. A tak předstírá mdloby. Cítí brigádýrku pod sebou. Srdce jí buší jako splašené.

„Tvoje babička Myriam ještě nebyla na světě a už fyzicky poznala, co znamená cítit strach. Emmě se útroby sevřely kolem plodu.“

Když jsou s domovní prohlídkou hotoví, zachová mladá žena neochvějný klid.

„Nepůjdu vás vyprovodit, bojím se, aby mi nepraskla

voda,“ řekne policistům, čelo má bledé. „Museli byste mi pomáhat při porodu.“

Policisté za proklínání těhotných ženských odejdou. Po dlouhých minutách ticha vyleze Ephraïm ze skrýše a uvidí svou ženu ležet na koberci u ohně, schoulenou do klubíčka – břicho ji bolí tak, že nemůže vstát. Ephraïm se obává nejhoršího. Slíbí Emmě, že jestli dítě přežije, odjedou do Rigy, do Lotyšska.

„Proč do Lotyšska?“

„Protože zrovna získalo nezávislost. A protože v té době se tam Žid mohl dobře uchytit, ohledně obchodování tam neplatily žádné restriktivní zákony.“

Kapitola 4

Tvoje babička Myriam – nebo Miriam či Mirjam, Miročka, jak se jí říkalo v rodině – se podle pařížského Úřadu pro uprchlíky, který jí vystaví doklady, narodila 7. srpna 1919 v Moskvě. Datum je však nejisté, vzhledem k posunům mezi gregoriánským a juliánským kalendářem. A tak Myriam nebude nikdy přesně znát datum svého narození.

Přijde na svět v prudkých bolestech *letom*, ruský „v létě“. Prakticky se narodila do kufru, když její rodiče chystali velký odjezd do Rigy. Ephraïm prozkoumal, zda se vyplatí obchodovat s kaviárem, a chystá se do tohoto výnosného podniku pustit. Na to, aby se mohli usadit v Lotyšsku, prodali Ephraïm a Emma všechno, co měli, nábytek, nádobí, koberce. Až na samovar.

„To je ten v obýváku?“

„Přesně tak. Přešel víc hranic než my dvě dohromady.“

Rabinovitchovi opustí Moskvu uprostřed noci, chtějí se potají dostat na hranice, a tak jedou – i s miminkem – polními cestami v rozviklaném dvoukoláku. Čeká je dlouhá, namáhavá cesta, téměř tisíc kilometrů, ale odvede je daleko od bolševické policie. Emma, aby malou Miročku zabavila, jí za podvečerních strachů šeptem vypráví příběhy, občas nadzvedne plachtu, aby viděla ven:

„Říká se, že se noc snáší, ale není to pravda, podívej, tma zvolna stoupá od země...“

Poslední noc, pár hodin předtím, než dojedou na hranici, má Ephraïm najednou divný pocit: spřežení jede nějak lehce. Otočí hlavu a vidí, že dvoukolák je pryč.

Když Emma ucítla, že se spřežení odpojilo, neza-
volala na ně, z obavy, aby na sebe neupozornila. Čeká,
až se manžel pro ně vrátí, a neví, co ji děsí víc, jestli bol-
ševici, nebo vlci. Ale Ephraïm nakonec přijede. A povo-
zu se podaří dostat přes hranice před východem slunce.

„Podívej,“ řekne mi Lélia. „Když Myriam umřela, našla
jsem v jejím psacím stole papíry. Koncepty textů, části
dopisů – a tak jsem se dozvěděla tu historku o spřežení.
Zakončila ji takhle: ‚Za rozbřesku, kdy je před svítáním
vše jen šedivé, proběhne všechno dobře. Když jsme to-
tiž přijeli do Lotyšska, museli jsme na pár dní do vězení
kvůli nějakým formalitám. Matka mě ještě kojila, a tak
na ty dny nemám nemilé vzpomínky, jen na její mléko,
které chutnalo po žitě a pohance.‘“

„Další věty jsou téměř nesrozumitelné...“

„To už jí začínal alzheimer. Někdy jsem celé hodiny
trávila snahou přijít na to, co se tají za jednou gramatic-
kou chybou. Jazyk je bludiště, v němž se paměť ztrácí.“

„Zнала jsem tu historku s brigádyrkou, kterou by-
lo za každou cenu nutné schovat před policií. Myriam ji
zpracovala jako pohádku pro děti, když jsem byla malá.
Jmenovala se *Příběh s brigádyrkou*. Ale nevěděla jsem, že
je pravdivá. Myslela jsem, že si ji vymyslela.“

„Ty trochu smutné pohádky, co pro vás babička psa-
la, byly vesměs mravoučné příběhy z jejího života. Velmi
mi posloužily při rekonstruování událostí z jejího dětství.“

„Jak se ti ale povedlo dát celý ten příběh tak precizně dohromady?“

„Na začátku jsem neměla skoro nic, jen pár fotek s nečitelnými popisky, pár drobností, které si babička zapsala na útržky papíru, co jsem našla po její smrti. Přístup k francouzským archivům počátkem jednadvačátého století, různá svědectví z Jad vašem a výpovědi přeživších z lágrů mi umožnily rekonstruovat život těchto lidí. Nicméně ne každý dokument je spolehlivý, některé mohou zavést na podivnou stopu. Francouzské úřady občas udělají chybu. Jedině neustálé a důkladné porovnávání dokumentů, s pomocí archivářů, mi umožnilo sestavit sled událostí a dat.“

Zvedla jsem oči vzhůru k obrovské knihovně. Matčiny archivační krabice, které mi kdysi naháněly strach, teď jako by v sobě přechovávaly mysterium vědění tak rozsáhlého jako jeden světadíl. Lélia procházela dějinami, jako kdyby putovala jednotlivými zeměmi. Její cestopisné črty jí v nitru vykreslily krajiny, které budu muset sama také navštívit. Položila jsem si ruku na břicho a v duchu jsem požádala svou dceru, aby se mnou pozorně naslouchala pokračování toho starodávného příběhu, který se dotýká i jejího zbrusu nového života.

Kapitola 5

V Rize se rodinka usadí v hezkém dřevěném domě v Alexandrově ulici č. 60/66, byt 2156. Obyvatelé čtvrti si Emmu hned oblíbí, dobře mezi ně zapadne. Emma obdivuje manžela, který se úspěšně pustil do obchodování s kaviárem.

„Manžel má podnikavého ducha a umí navazovat styky,“ napíše pyšně rodičům do Lodže. „Koupil mi piano, abych si rozhýbala ztuhlé prsty. Dává mi tolik peněz, kolik potřebuji, a pobízí mě, abych dívenkám ze čtvrti dávala hodiny klavíru.“

Díky výnosům z kaviáru si manželé koupí daču v Bilderlingshofu, jako jiné rodiny z lotyšské lepší společnosti. Ephraim dopřeje své ženě luxus v podobě německé chůvy, která Emmě pomáhá i s domácností.

„Aspoň budeš moct víc pracovat. Ženy mají být nezávislé.“

Emma toho využije a zajde do velké řížské chorální synagogy, proslulé svými kantory, a především svými chóry. Manželovi tvrdí, že tam chodí shánět nové žáky. Ne se modlit. Po bohoslužbě zaslechne polštinu a je z toho celá pryč. Shledá se tak se starými lodžskými rodinami a s provinční atmosférou svého rodného města. Jako kdyby sbírala drobky z dětství.

Emma se od sousedek v synagoze dozví, že sestřenka Aňuta se vdala za německého Žida a žije teď v Berlíně.

„Neříkej o tom manželovi, zbytečně bys probudila

vzpomínky na někdejší sokyni,“ doporučí jí rebecin – rabínova žena, jejíž starostí je rozdávat rady paničkám z obce.

Ephraïm dostane od svých rodičů velmi povzbudivé zprávy. Jejich pomerančový sad jen vzkvétá. Bellu přijali jako kostymérku v divadle v Haifě. Bratři, kteří se rozutekli do všech koutů Evropy, se uchytili. Až na nejmladšího Emmanuela. Ten by se rád v Paříži stal filmovým hercem. „Ale zatím,“ píše bratr Boris, „žádnou roli nesehnal. Je mu už třicet, dělám si o něj starosti. Ale i tak je dosud mladý, doufám, že se prosadí. Viděl jsem ho v natočených záběrech. Má na to, dokáže to.“

Ephraïm zakoupí fotoaparát, aby zvěčnil tvář Myriam. Svou dceru obléká jako panenku, kupuje jí ty nejhezčí šaty a nádherné stuhy do vlasů. V bílých šatečkách je z ní princezna řížského království. Je to hrdá holčička, která si dovede získat lidi a která si je dobře vědomá své důležitosti v očích rodičů – a tudíž celého světa.

Kolem domu Rabinovitchových v Alexandrově ulici se vzduchem linou tóny piana – ale sousedi si nestěžují, naopak, mají tu hudbu rádi. Týdny plynou šťastně, jako by teď bylo všechno snadné. O jednom Pesachu Emma požádá Ephraïma, aby připravil mísu na sederový večer.

„Buď tak hodný. Nemusíš číst modlitby, přečteš jen o tom, jak jsme vyšli z Egypta.“

Ephraïm se nakonec dá přemluvit a ukazuje Myriam, co všechno má být v míse: vejce, hořké byliny, kousky jablka s medem, slaná voda a uprostřed jehněčí kost. Na jeden večer se tou hrou nechá strhnout a vypráví Mojžíšův příběh přesně tak, jak to dělával jeho otec.

„Čím se tato noc liší od všech ostatních nocí? Proč jíme hořké byliny? Má milá, Pesach nás učí, že Židé jsou svobodný lid. Ale že svoboda něco stojí. Pot a slzy.“

Emma na sederovou večeři připravila macesy podle receptu Jekatěрины, staříčké kuchařky u tchyně a tchána. Chce, aby si manžel připomněl lahodně mdlou chuť jídel svého dětství. Ten večer je Ephraim ve vynikající náladě, rozesměje malou Myriam, když napodobuje jejího dědečka:

„Na mizerné problémy života jsou rozemletá jatýrka ten nejlepší lék,“ řekne s Nachmanovým těžkým ruským přízvukem, než si do úst vloží sousto drůbeží paštiky.

Avšak uprostřed smíchu se Ephraimovi bolestně sevře srdce – Aňuta. Před očima se mu mihne obraz sestřenice, představuje si ji, jak ve stejnou chvíli slaví Pesach se svou rodinou, s manželem, možná i miminkem, skloněná nad knihou modliteb u stolu osvětleného svíčkami. Jak asi musí být teď jako zralá žena krásná, pomyslí si. Ještě krásnější! Přes tvář mu přelétne stín, jehož si Emma hned všimne.

„Je všechno v pořádku?“ zeptá se ho.

„Co si takhle pořídit další dítě?“ odpoví jí Ephraim.

Za deset měsíců, 15. února 1923, se v Rize narodí Noemi – tedy Noémie z pohlednice. Ta malá sestřička, která Myriam sesadí z trůnu v jejím království, má po matce kulatou tvář, jako měsíček v úplňku.

Za peníze získané prodejem jiker z jesetera si Ephraim zakoupí místnost, v níž si hodlá zřídit experimentální

dílnu. Chce vynalézat nové stroje. Celé večery vysvětluje Ephraïm s planoucím zrakem manželce principy svých vynálezů.

„Stroje znamenají revoluci. Osvobodí ženy od úmorných domácích prací. Poslechni si tohle: V rodině je muž buržoa, žena hraje roli proletariátu,‘ co tomu říkáš?“ zeptá se Ephraïm, přestože je teď majitelem vzkvétajícího podniku, stále ještě čte Karla Marxe.

„Můj muž je jako elektřina,“ napíše Emma svým rodičům, „kam zavítá, tam přinese světlo pokroku.“

Ale Ephraïm – inženýr, pokrokář a kosmopolita – zapomněl, že kdo přišel odjinud, zůstane navždy tím, kdo přišel odjinud. Ephraïm se strašně mýlí, když si myslí, že si může jen tak někde vybudovat své štěstí. V následujícím roce 1924 přivodí jeden soudek zkaženého kaviáru jeho malému podniku krach. Smůla, nebo čin závistivce? Ti cizáci, co přijeli dvoukolákem, se nějak moc rychle vyšvihli. A najednou jsou Rabinovitchovi v gójské Rize *persona non grata*. Sousedi v Binderlingshofu žádají Emmu, aby přestalo to věčné courání žáků po čtvrti. Přes své známé ze synagogy se dozví, že si Lotyši vzali jejího manžela na mušku a že mu budou tak dlouho házet klacky pod nohy, až mu nezbude nic jiného než odjet. Je jí jasné, že budou muset znovu balit kufry. Ale kam pojedou?

Emma napíše rodičům, jenže ani zprávy z Polska nejsou dobré. Jejího otce Morice Wolfa znepokojují stávky, které se šíří po celé zemi.

„Ty přece víš, dcero má, že mým největším štěstím by bylo mít vás u sebe. Ale nesmím být sobecký, jako otec mám povinnost ti poradit, abyste raději s manželem

a dětmi uvažovali o tom, odjet někam do vzdálenějších končin.“

Ephraïm pošle telegram svému mladšímu bratru Emmanuelovi. Ten ale bohužel bydlí v Paříži u přátel, u malířů Roberta a Sonii Delaunayových, kteří mají malého chlapečka. Ephraïm tedy napíše Borisovi, staršímu bratrovi, jenž jako spousta eserů našel útočiště v Praze. Avšak politická situace v Praze je příliš nestabilní a Boris by Ephraïmovi nedoporučoval, aby přijeli.

Ephraïm nemá peníze ani na vybranou. S těžkým srdcem pošle telegram do Palestiny: „Přijedeme.“

Kapitola 6

Na to, aby se dostali do Zaslíbené země, musejí nejdřív urazit dva a půl tisíce kilometrů z Rigy dolů na jih. Projet Lotyšskem, Litvou, Polskem a Maďarskem a teprve pak v rumunské Konstanci nasednout na loď. Cesta trvá čtyřicet dní. Stejně jako ta Mojžíšova na horu Sinaj.

„Zastavíme se u mých rodičů v Lodži. Chtěla bych našim ukázat dcery,“ oznámí Emma manželovi.

Jen co se dostanou přes řeku Łódku, ocitne se Emma ve městě svého dětství, které jí tolik chybělo. Hustý provoz tramvají, vozů a drožek, projíždějících za pekelného rámusu, holčičky děsí, ale v Emmě vzbuzuje nadšení.

„Každé město má svou vůni, víš,“ řekne malé Myriam. „Zavři oči a vdechuj ji.“

Myriam sklopí víčka a cítí, jak jí prostupuje vůně šeráků a asfaltu ve čtvrti Bałuty, závany oleje a mýdla v ulicích Polesie, vůně šouletu z kuchyní, a všude je prach z látek a plyšů, který vylétá okny textilek. Projíždějí židovskými čtvrtěmi a Myriam poprvé vidí muže v černém, jsou jak hejno přísně vyhlížejících ptáků, s tmavými plnovousy, dlouhými pejzy před ušima, stočenými do spirály jako pružiny, z rypsových kaftanů jim visí cicit a na hlavách mají široké kožešinové klobouky. Někteří nosí na čele tfilin, tajemnou černou krabičku.

„Kdo je to?“ zeptá se Myriam, která ve svých pěti letech dosud nebyla v synagoze.

„To jsou zbožní Židé,“ odpoví Emma s úctou, „studují staré texty.“

„Nikdo je neupozornil, že je už dvacáté století!“ posmívá se Ephraïm.

Myriam se nechá prodchnout těmito podivuhodnostmi židovské čtvrti. Do paměti se jí vtiskne pohled malé prodavačky makových koláčků, holčičky v jejím věku, a také staré ženy s barevnými šátky na hlavě, které sedí na zemi a prodávají nahnilé ovoce a hřebeny s vylámanými zuby. Myriam si říká, kdo si od nich asi takové odpudivé věci koupí?

Tenkrát ve dvacátých letech vypadaly ulice Lodže, jako by se vynořily z předešlého století, ale také ze staré knihy plné podivných příběhů o světě, jenž se hemží úžasnými, ale i hrůzostrašnými postavami, o nebezpečném světě, kde na každém rohu číhá mazaný zloděj nebo krásná prostitutka v plné zbroji, kde v labyrintu uliček žijí lidé pohromadě s domácími zvířaty, kde se dcery rabínů rozhodnou studovat medicínu a jejich odmítnutí nápadníci na truc změňí svůj život, kde v kádích plavou živí kapři a najednou promluví jako v jidiš bajkách, kde se šeptem vyprávějí příběhy černých zrcadel a kde se na ulici jedí čerstvé housky s tvarohem.

Myriam si bude celý život pamatovat ten sladce odpudivý pach kolem pouličních prodavačů koblih s čokoládou v horku uspěchaného města.

Pak projíždějí Rabinovitchovi polskou čtvrtí, kde je také slyšet klapot tkacích strojů. Ale přivítání je dost drsné.

„Hep, hep, Jude,“ slyší celou cestu.

Parta kluků, za níz běhají pouliční psi, po nich hází štěrkem. Jeden špičatý kamínek zasáhne Myriam těsně pod oko. Pár kapek krve jí poskvrní krásné šatečky, v nichž cestuje.

„To nic,“ řekne jí Emma, „jsou to jen hloupí kluci.“

Emma se skvrnu snaží odstranit kapesníkem, ale pod okem zůstane Myriam začervenalé místo, které později zčerná. Ephraïm s Emmou se jí snaží upokojit. Ale dívka vytuší, že se rodiče cítí „něčím“ ohroženi.

„Podívejte,“ řekne Emma, aby dcerky rozptýlila, „ty budovy s červenými cihlovými zdmi, to je továrna vašeho dědečka. Kdysi se vydal do Šanghaje a studoval tam různé techniky tkalcovského řemesla. Udělá vám hedvábnou deku.“

Emmina tvář se zachmuří. Na zdech přádelny čte ručně psané nápisy: WOLF = VLK = ŽIDÁCKÝ MAJITEL.

„Ani mi o tom nemluv,“ povzdechne si Moric Wolf a obějme svou dceru. „Poláci už nechtějí pracovat v halách se Židy – protože se navzájem nesnášejí. Ale nejvíc ze všech nesnášejí mě! Nevím, jestli proto, že jsem jejich šéf – nebo že jsem Žid...“

Ani to zkázonosné ovzduší nezabrání Emmě, Ephraïmovi, Myriam a Noémie, aby strávili pár šťastných dní na dače Wolfových mezi Petrkovem a řekou Pilicou. Všichni předstírají dobrou náladu a hovory se točí kolem dětí, počasí a jídla. Emma před rodiči přehání nadšením z toho, že pojedou do Palestiny, vysvětluje jim, jaká je to úžasná příležitost pro jejího manžela, který tam bude moct rozvíjet své vynálezy.

Je šabatový večer, Wolfovi chystají velkou hostinu a polské služebné se činí v kuchyni, ty jediné smějí podpálit oheň pod pecí a dělat vše, co je Židům o šabatu zakázáno. Emma má radost, že zase vidí své tři sestry. Fanka je dentistka, provdaná za jistého Rajchera. Krásná Olga je lékařka, provdaná za Mendelse. Marie je zasnoubená s Gutmanem a připravuje se také na studium medicíny. Emma úplně oněmí při pohledu na svého malého bratra Viktora, kterého tak dlouho neviděla. Z jiného je teď mladý muž s kudrnatými vousy, je ženatý a je z něj advokát s kanceláří v Žeromského ulici 39, kousek od centra.

Ephraïm vzal s sebou svůj úchvatný fotoaparát, aby zvěčnil ten den, kdy rodina Wolfova v plném počtu pózuje na schodišti před svým prázdninovým domem.

„Podívej,“ řekne mi Lélia. „Ukážu ti tu fotku.“

„Je znepokojivá,“ podotknu.

„Taky to vidíš, vid’.“

„Ano, tváře jsou uhýbavé, úsměvy jen naznačené. Jako kdyby se ve vzduchu lehce vznášelo vědomí zkázy.“

Na fotografii je naše babička Myriam ještě jako malá holka s mašlí ve vlasech, v bílých šatech a ponožkách, s hlavou nakloněnou ke straně.

„Tu fotku jsem našla čirou náhodou,“ řekne mi matka. „U vnuka jednoho Myriamina přítele. V den, kdy byla pořízena, řekla mu Myriam, hráli dospělí a děti všichni dohromady v zahradě na ‚chodí pešek okolo‘. Myriam dodala, že prý jí uprostřed hraní hlavou prolétla myšlenka: ‚Kdo vyhraje, bude žít nejdéle.‘“

„To je u pětiletého dítěte dost morbidní předtucha a zároveň velice zvláštní přání... Ona si to zapamatovala?“

„Ano, pamatovala si to velmi dobře a ještě i po šedesáti letech ji ta vzpomínka pronásledovala.“

„Proč se s tím svěřila někomu neznámému? Ona, která s nikým o ničem nemluvila. To je divné.“

„Ne, když se nad tím zamyslíš, není to zas tak divné...“

Vzala jsem si fotku blíž, abych mohla jednotlivé tváře lépe prozkoumat. Už bych každého z nich dovedla pojmenovat. Ephraïm, Emma, Noémie, ale i Moric, Olga, Viktor, Fanka... Ty přízraky už nebyly abstraktní bytosti, už to nebyla čísla v dějepisných knihách. Ucítla jsem velmi silnou kontrakci, která mě přiměla zavřít oči. Lélii to znepokojilo.

„Nemáme přestat?“

„Ne, ne... To je dobré.“

„Nejsi moc unavená? Vydržíš poslouchat dál?“

Přikývla jsem.

Ukázala jsem na břicho.

„Za pár desítek let najdou děti mé dcery naše fotografie. A my na nich taky budeme vypadat jako z dávných časů. Možná ještě dávnějších...“

Nazítří ráno se Emma, Ephraïm a jejich dvě dcery vydají na cestu dlouhou téměř dva tisíce kilometrů. Myriam jede poprvé vlakem. Celé hodiny má obličej přilepený k oknu, nos i tváře rozpláclé, ta podívaná ji nikdy neomrzí, připadá jí, že vlak vynalézá krajiny pro ni, a jak uhání před, vymýšlí si Myriam v duchu historky. Nádraží

větších měst jsou podle ní úchvatná. V Budapešti má dojem, že vlak vjíždí do katedrály. Zato venkovská cihlová nádraží s pestrobarevně malovanými dřevěnými okenníci jí připadají jako domečky pro panenky. Jednou ráno, když se probudí, se místo bukových lesů tyčí kolem skaliska, jako by se na ně měla zřítit. O kousek dál, na mostě tonoucím v mlze, řekne Myriam matce:

„Podívej, mami, my jedeme nad oblaky!“

Stokrát za den nabádá Emma dcery, ať jsou hodné a neobtěžují ostatní cestující. Myriam ale každou chvíli vyběhne do chodbičky, kde se toho děje spousta, hlavně v době jídla, když se kodrcáním vlaku talíř převrhne dámě na šaty a pivo vystříkne pánovi na náprsenku. Myriam se baví, s onou pomstychtivou radostí, jakou zažívají děti, když se dospělým přihodí něco nemilého.

Po hodině se Emma vydá Myriam hledat. Míjí jedno kupé za druhým, rodiny tam hrají karty a hovoří nespočtem cizích jazyků. Jak Emma prochází vlakovými chodbami, připomene jí to někdejší procházky po Lodži s rodiči a sestrami, na jaře, kdy život domácností proniká otevřenými okny ven.

„Kdypak je asi uvidím?“ pomyslí si.

Emma najde Myriam na konci vagonu, dostává zrovna vyhubováno od jedné tlusté matrony dohlížející na samovar. Omluví se a odvede Myriam do jídelního vozu, kde se v ovzduší kasárenské kantýny podává každý den stejné jídlo – ryba a zelí. Nějaký pán tam rusky vykládá úžasné historky o Orient expresu.

„To je panečku něco jiného než tahle rachotina! Tam je to jak klenotnice. Všechno se jen blyští! A skleničky

jsou z křišťálu Baccarat. Ráno se spolu s teplými croissanty podává tisk z celého světa. Vlakový personál nosí tmavě modré uniformy se zlatými výšivkami, sladěné s čalouněním...“

Tu noc Myriam usne ukolébána kymácením vlaku, zdá se jí, že je v břiše nějakého živočicha, nějaké úžasné kostry s žilami z ocele. A pak jednoho rána cesta skončí.

Když dojedou do přístavního města Konstanca, je Myriam velmi zklamaná, že Černé moře není černé. Rodina nastoupí na palubu lodě *Dacia* provozované rumunskou plavební společností Serviciul Maritim Român, která zajišťuje dopravu na luxusních parnicích mezi Konstancí a Haifou. Emma obdivuje tu elegantní loď, celou bílou, parník se dvěma štíhlými komíny, zdvihajícími se k nebi jako paže nevěsty.

Plavba je velmi pohodlná a Emma si užívá posledních chvil evropské vytríbenosti, než přistanou v Zaslíbené zemi. První večer je jim ve velkém restauračním sále podáváno vynikající menu, zakončené dezertem ze sladkých jablek v medu.

Kapitola 7

Když při vystupování z parníku spatří Emma tchána s tchyní, Nachmana a Ester, zapůsobí to na ni zvláštním dojmem.

Kam se poděly obleky s vestičkou? Perlové náhrdelníky? Krajkové límečky a puntíkové kravaty? Tchyně má na sobě neforemnou vestu a Nachmanovi se nohavice kalhot krabatí nad starými prošoupanými škrpály.

Emma se tázavě podívá na manžela. Co se to stalo? Jeho rodiče vypadají úplně jinak, farmářský život jim změnil i postavy. Narostla jim břicha a také svaly. Rysy mají hrubší a kůži sežehlou sluncem vráscitou.

„Vypadají jako indiáni,“ řekne si Emma.

Kuchyní zní Nachmanův halasný smích, když zoufale hledá láhev, kterou nachystal pro jejich příjezd do Migdalů.

„Člověk je jen prach a v prach se obrátí,“ řekne a vezme Emmu pod paží, „ale mezitím si můžeme dát vodku. Doufám, že jste nezapomněli na mé okurčičky!“

Skleněná zavařovačka překonala čtyři hranice a nerozbila se. Emma vytáhne z kufru *malosolnyje*, to znamená rusky „lehce nasolené“. Okurčičky se máčejí ve slaném láku ochuceném hřebíčkem a fenyklem, takové má Nachman nejraději.

„Otec se hodně změnil,“ pomyslí si Ephraim, když ho tak pozoruje, „je tlustší, ale je i mírnější, rád se směje... Mléko musí zestárnout, aby z něj byl sýr...“

Pak se rozhlédne po domě rodičů. Je zařízený jen spoře.

„Vezmu vás do pomerančového sadu!“ vybidne je Nachman, hrdý sám na sebe. „Jen pojďte!“

Holčičky běží k zavlažovacím kanálům, jež se tu klikatí jako malinkaté říčky mezi pomerančovíky, které rostou, kam až oko dohlédne. Na zídkách kladou svědomitě jednu nohu před druhou, ruce drží rozpažené jako provazochodkyně, aby nespadly do zavodňovací strouhy.

Rolníci se podíví, když tu vidí pobíhat hospodářovy vnučky, jejichž střevíce dostávají v prachu mezi stromoradím pěkně zabrat. V době siesty si chodívají odpočinout do stínu rohovníků se širokými pokroucenými kmeny a svažetelou kůrou, jejichž karmínově červené květy zanechávají na šatech skvrny – Myriam bude vzpomínat na to, že se z jejich plodů dělala moučka, která chutnala jako čokoláda.

Jakmile jsou pomeranče sklizené, vysvětluje Nachman, odvázejí se na káře do velkých hangárů, tam sedí na zemi ženy a balí je. Jeden pomeranč po druhém. Je to úmorná, nezáživná práce. Navlhčí si prsty, aby se jim na ně „papírek na citrusy“ nalepil – japonský tenounký papír podobný cigaretovému.

Ephraim a Emma mají stále ten zvláštní dojem, který je od příjezdu neopouští. Očekávali stavby zářící novotou. Jenže tady je všechno jen všelijak poslepované. Zjistí, že obchody nejdou tak dobře, jak to rodiče líčili v dopisech. Palestina není pro Rabinovitchovy zemí hojnosti. Pravda je taková, že pomerančový sad Nachmana a Ester se jen stěží drží nad vodou.

Ephraim si v kufrech přivezl své projekty. Výkresy strojů. Naději na patenty. Představoval si, že by mu zde otec mohl financovat vývoj jeho vynálezů. Ale vzhledem k materiálním potížím rodičů je bohužel nucen najít si práci.

Díky zdejší, velmi semknuté židovské obci je okamžitě přijat v jednom haifském elektropodniku zvaném Palestine Electric Corporation.

„No jo, stal se ze mě sionista!“ oznámí Nachman hrdě synovi.

Nachman dojde pro jednu knihu, kterou několikrát přečetl a opoznámkoval, a podá ji Ephraimovi.

„Tohle je pravá revoluce.“

Kniha se jmenuje *Židovský stát*. A její autor Theodor Herzl v ní položil základy pro vznik samostatného státu.

Ephraim si knihu nepřečte. Svůj čas dělí mezi pomerančový sad rodičů, kde musí pořádně přiložit ruku k dílu, a svou práci inženýra u PEC. Zbývá mu jen sem tam nějaký večer, kdy se může zabrat do svých vlastních projektů. Často nad těmi plány usne.

Emma trpí, když sleduje, jak manželovy sny byly zmařeny v zárodku. Sama už také nehraje, nemá na co. Aby nevyšla ze cviku, požádá Nachmana, aby jí z odřezků dřeva vyrobil klaviaturu. Holčičky se na tu atrapu piána učí hrát bez zvuku.

Pro Ephraima a Emmu je útěchou, když vidí, jak jsou Myriam a Noémie šťastné ze života pod širým nebem. Rády se procházejí pod palmami s prarodiči, které neustále tahají za rukávy. Myriam chodí v Haifě do školky

a naučí se hebrejsky, Noémie také. Sionistické hnutí se velmi zasazuje o užívání hebrejštiny.

„Chceš říct, že předtím Židi v běžném životě nemluvi-
li hebrejsky?“

„Ne. Hebrejštiny byla pouze jazykem textů.“

„Takže je to trochu, jako kdyby se po lidech chtělo,
aby Bibli četli latinsky místo v překladu?“

„Přesně tak. Hebrejštiny je tedy třetím druhem pís-
ma, které se Myriam naučí číst a psát. V šesti letech se
domluví rusky, díky chůvě v Rize německy, hebrejsky, zná
pár základů z arabštiny... a rozumí jidiš. Zato ale neumí
ani slovo francouzsky.“

V prosinci na Chanuku, svátek světel, se sestry naučí vy-
rábět světýlka z pomerančů tak, že do slupky zbavené du-
žiny připevní stonek jako knot. Pak se tam nalije olivový
olej. Rok dětem odměřují židovské svátky, Chanuka, Pe-
sach, Sukot, Jom kipur... A ještě jedna nová událost, malý
bráška, který k nim přibude 14. prosince 1925. Jicchak.

Po narození syna se Emma otevřeně vrátí k víře.
Ephraïm nemá sílu se proti tomu stavět – protestuje po
svém, na Jom kipur se oholí. Dříve si jeho matka vzdyc-
ky povzdechla, když její syn provokoval Hospodina. Teď
mu to už nevyčítá. Všichni vidí, že na tom Ephraïm není
dobře, je vysílený horkem a věčným přejížděním mezi
Haifou a Migdalem. Jako by se vytrácel.

Uplyne pět let tohoto života. Takový je cyklus. Ně-
co přes čtyři roky v Lotyšsku. Téměř pět let v Palestině.

Na rozdíl od Rigy, kde byl pád rychlý a nemilosrdný, se v Migdalú situace zhoršuje rok od roku pomalu, ale jistě.

„Desátého ledna 1929 napíše Ephraim svému staršímu bratrovi Borisovi dopis, který ti ukážu. Svěřuje se v něm s tím, jakou pohromu představuje palestinské dobrodružství pro rodiče i pro něj. O sobě říká: ‚[...] jsem bez groše a bez perspektivy, nevím, kam jdu a jestli budu mít zítra co do úst, nevím, jak uživit děti.‘ A ještě: ‚Podnik našich rodičů se topí v dluzích.‘“

Pesach v Palestině se nepodobá svátku slavenému v Rusku. Stříbrné příbory postoupily místo starým vidličkám se zohýbanými zuby. Ephraim pozoruje otce, jak otírá prach z *Hagad*, které se za rok vždy znovu zapráší. Ale nedá mu to a zjihne, když slyší dcerky slabikovat z knih příliš velkých na jejich malé ručky příběh o tom, jak Židé vyšli z Egypta.

„Pesach,“ vysvětluje Nachman, „znamená hebrejsky *přeskočit*. Protože Bůh přeskočil židovské domy, aby je ušetřil. Ale znamená to i přechod, přechod přes Rudé moře, přechod od toho, kdy se z hebrejského lidu stane židovský národ, přechod zimy v jaro. Je to znovuzrození.“

Ephraim bez velkého nadšení opakuje otcova slova, která zná nazpaměť. Slýchal je každý rok, tatáž slova, tytéž věty, už téměř čtyřicet let.

„Tak ono už to bude čtyřicet let...“ podiví se Ephraim.

Ten večer si jeho mysl vyšla na schůzku se vzpomínkou na sestřenici. Na Aňutu. Její jméno nikdy nevyšlovuje nahlas.

„*Ma ništana?* Co se změnilo? Co odlišuje tuto noc od všech ostatních nocí? Byli jsme v Egyptě faraonovými otroky...“

Ephraïm slyší ty otázky, které kladou děti, a nechá svou mysl se toulat. Znenadání dostane strach, že v téhle zemi umře, ještě než se jeho osud naplní. Tu noc nemůže spát. Padne na něj melancholie. Stane se jeho duševní krajinou, kterou bloumá někdy i celé dny. Má dojem, že život, pravý život, pro něj nikdy nezačal.

Dostává dopisy od bratra, ale ty jen jeho trudnomyslnost přizívá.

Emmanuel je šťastný jako nikdy. S podporou Jeana Renoira, od něhož měl doporučující dopis, podal žádost o udělení francouzského státního občanství. Hraje v jeho filmech a začíná se prosazovat. Bydlí se svou snoubenkou, malířkou Lydiou Mandelovou, v ulici Joseph-Bara 3, v šestém pařížském obvodu, mezi ulicemi Assas a Notre-Dame-des-Champs, blízko čtvrti Montparnasse. Když Ephraïm ty dopisy čte, má dojem, že v dálce slyší veselý hlahol večírku, na němž se jeho bratr baví bez něj.

Emma si všimne, že se Ephraïmovo chování změnilo. V synagoze si o tom promluví s rebecin.

„Není to tvoje chyba, že je tvůj muž *trojerik*. To je zdejší podnebím. Je jako živočich přesazený do zeměpisné šířky, která neodpovídá jeho naturelu. Dokud budete žít tady, nic s tím nesvedeš.“

„Pro jednu rabínova žena neplácá nesmysly,“ souhlasí Ephraïm. „Má pravdu, nemám tuhle zemi rád. Chybí mi Evropa.“

„Tak dobře,“ odpoví Emma. „Pojedme do Francie.“

Ephraïm vezme Emminu tvář do dlaní a prudce ji políbí na rty. Ona se překvapeně zasměje, takový smích jí nezazněl z hrdla už hodně dlouho. Ještě ten večer se Ephraïm probírá svými projekty rozloženými po kuchyňském stole. Nepřijede do Paříže s prázdnýma rukama, aby ji dobyl, nýbrž s vynálezem: pekařským strojem, který urychluje proces kynutí chlebového těsta. Není snad Paříž hlavním městem bagety? Od nynějška už myslí jen na své plány. Z Ephraïma je znovu onen znamenitý inženýr schopný pracovat celé noci na svém patentu a necítit únavu.

Jednoho červnového dne roku 1929 shání Emma své dcery, aby jim novinu oznámila. Zahlédne je v dálce, jak jedna za druhou jako malé gymnastky udržují balanc a kráčejí po bílé zídce podél kanálu odvádějícího zázračně vodu z Galilejského jezera. Emma vezme Myriam a Noémie do hangáru s pomeranči. Jejich výrazná vůně připomínající pach petroleje je tak silná, že dívkám jsou tím vlasy cítit až do večera, a ještě i potom se ten odér vznáší v ložnici.

Emma rozloží jeden papírek na citrusy s obrázkem červeno-modré loďky.

„Vidíte tu loď, co převáží naše pomeranče do Evropy?“ zeptá se Emma svých dcer. „Tak na tu my nastoupíme! Bude to úžasné, budeme objevovat svět!“

Pak vezme Emma do ruky jeden pomeranč.

„Představte si, že je to zeměkoule!“

Před zraky dívenek loupá slupku po malých kouskách, aby vykreslila pevninu a oceány.

„Vidíte, my jsme tady. A... pojedeme... sem! Do Francie! Do Paříže!“

Emma vezme hřebík a zabodne ho do dužiny pomeranče.

„Podívejte, to je Eiffelova věž!“

Myriam poslouchá pozorně ta nová slova: Paříž, Francie, Eiffelova věž. A za tím živým líčením pochopí ještě něco.

Budou muset odjet. Zase. Je to tak. Myriam si zvykla. Ví, že pokud nechce, aby ji to bolelo, musí jít rovně kupředu a nikdy, nikdy se neotáčet.

Malá Noémie se rozpláče. Je pro ni moc těžké opustit babičku a dědečka – bájně bohy tohoto ráje plného oliv a datlových palem –, o něž se tak ráda opírá, když jim sedí v klíně mezi nohama a odpočívá ve stínu granátovníků.

„Všechno je přichystané, tati,“ řekne Ephraïm svému otci. „Emma stráví léto v Polsku, než za mnou přijede do Paříže. Už dlouho neviděla své rodiče a chce jim ukázat Jicchaka. Já mezitím pojedu do Francie na průzkum, abych vše připravil na příjezd dívek a sehnal nám byt.“

Nachmanův sněhobílý plnovous se pohupuje za strany na stranu, jak vrtí hlavou. Ten odjezd je moc špatný nápad.

„Co si myslíš, že tím získáš, když pojedíš do Francie?“

„Jmění! Díky svému pekařskému stroji.“

„Nikdo tam o tebe nebude stát.“

„Tati... neříká se snad ‚mít se jako Žid ve Frankrajchu?‘